

adlı eserleri, yazıldıkları tarihten önceki iki üç yıla ait ayrıntılı rivayetler ve saray tarihine dair bilgilerle sona ermektedir. İlk şehnâmenin başında III. Murad'ın tahta çıkışıyla ilgili etraflı bilgiler mevcuttur. Bu durum, Lokmân'ın devletin bazı resmî kayıtlarına ulaşabildiğini veya ruznâmeleri ve arşiv kayıtlarını görebildiğini akla getirmektedir. Bizzat kendisinin yahut yanında çalışanlardan birinin bir tür resmî ruznâme tutmakla sorumlu olduğu da düşünülebilir ("Vekâyi' kâtibi Abbas", BA, KK, nr. 238, s. 117). Hasan Hükmî'nin 1601 tarihli tavin beratında adı geçen kişinin şehnâmecilik görevi için uygun özelliklere sahip olduğundan bahsedilirken vazifeşinas ve emin bir divan kâtibi olduğu belirtilir. Bu beratın şehnâmecinin divanda çalıştığı ve başşehirdeki olaylarla ilgili günlük kayıtlar tuttuğu sonucu çıkarılabilir.

1600 yılından itibaren şehnâmecilik edebî bir mevki olmaktan çıkmış, kâtiplik sınıfının bir unsuru haline gelmiştir. Bu iki faaliyet arasındaki farkın kaybolmasının sebeplerinden biri bu tarihten sonra şehnâmeciliğin eski önemini kaybetmeye başlamasıdır. Diğer faktörler arasında bu tür metinler üretmenin çok masraflı olması, I. Ahmed'in resimli tarih kitaplarına III. Mehmed ve özellikle III. Murad'dan daha az merak duyması sayılabilir. Şehnâmelelerin çoğu tek nüsha halinde mevcuttur ve sonraki Osmanlı tarihçileri tarafından kaynak olarak kullanıldıklarına dair pek az işaret vardır. Sekiz nüshası bilinen ve tıpkıbasım halinde yayımlanan Seyyid Lokmân'ın *Kıyâfetü'l-insâniyye*'si bu konuda bir istisna teşkil etmektedir. Diğer birçok şehnâme henüz yayımlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 165^a-166^b, 253^{a-b}; Âli Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2162, vr. 603^a-605^a; Lokmân b. Hüseyin, *Kıyâfetü'l-insâniyye ft şemâlli'l-Osmâniyye*, İstanbul 1987; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, British Museum, Add., nr. 7876, vr. 121^b-122^b; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 596; Sarı Abdullâh Efendi, *Düstürü'l-inşâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 3110, vr. 281^b-282^a; Halil İnalçık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis - P. M. Holt), London 1962, s. 163; I. Stchoukine, *La peinture turque d'après les manuscrits illustrés, Ire partie: De Sulaymân Ire à 'Osmân II (1520-1622)*, Paris 1966, s. 66 vd.; Nurhan Atasoy - Filiz Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul 1974, s. 28 vd.; Nurhan Atasoy, "Nakkaş Osman'ın Padişah Portreleri Albümü", *Türkiyemiz*, sy. 6, İstanbul 1972, s. 2-15; *The Sultan's Portrait: Picturing the House of Osman* (ed. Selmin Kangal), İstanbul 2000; Ahmed Tevhid, "Hünernâme", *TOEM*, I/2 (1326), s. 103-111; Necib Âsım, "Osmanlı Târihnüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler", a.e., I/7 (1327), s.

425-435; I/8 (1327), s. 498-499; R. Anhegger, "Mu'alî'nin Hünkârnamesi", *TD*, 1/1 (1949), s. 145-166; Ömer Lütfi Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *TTK Belgeler*, IX/13 (1979), s. 69; C. Woodhead, "An Experiment in Official Historiography: The Post of Şehnâmecî in the Ottoman Empire, c. 1555-1605", *WZKM*, sy. 75 (1983), s. 157-182; Feridun M. Emecen, "Ali'nin Aynı: XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Kâtib Rumuzları", *TD*, sy. 35 (1994), s. 139-141; Erhan Afyoncu, "Talikzâde Mehmed Subhî'nin Hayatı Hakkında Notlar", *Osm.Ar.*, XXI (2001), s. 285-306; a.m.f., "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcih Kayıtları II", *TTK Belgeler*, XXVI/30 (2005), s. 97-110; Pakalın, III, 318-319.

CHRISTINE WOODHEAD

ŞEHNÂZ

(شهنآز)

Türk müsikisinde bir birleşik makam.

Seydî ve Kantemiroğlu'nun âvâzeler, Abdülbâki Nâsır Dede'nin terkipler arasında zikrettiği şehnaz, düğâh perdesinde karar eden birleşik makamlar sınıfına dahil olup Türk müsikisinin eski ve çok sevilmiş makamlarından biridir. İnci bir seyir karakterine sahip olan makam hüseyinî perdesindeki hümâyün dizisine yerinde (düğâh

perdesinde), inci olmak kaydıyla hümâyün, hicaz, uzâz ve zirgüleli hicaz dizilerinin katılmasıyla meydana gelmiştir. Ancak zirgüleli hicaz dizisi şehnaz makamında daha az kullanılmıştır.

İnci seyir karakterinde olması sebebiyle makamın seyrine tiz seslerden başlanacağından makamı teşkil eden dizilerden birincisi olan, hüseyinîdeki hümâyün dizisinin güçlüsü muhayyer perdesi makamın birinci merteye güçlüsüdür ve bu perde aynı zamanda tiz duraktır. Bu perdede büselik çeşniyle makamın yarım kararı yapılır. Bu sırada bakiye diyezli sol (nîm-şehnâz) perdesi de yeden olarak kullanılır. Makamın ikinci merteye güçlüsü hüseyinî perdesidir. Bu perde hüseyinî üzerindeki hümâyün dizisinin de karar perdesidir. Bu sebeple perdede hicaz çeşniyle asma karar yapılır. Bazı eserlerde hüseyinînin birinci merteye güçlü olarak kullanıldığı görülürse de buna çok az rastlanır.

Şehnâz makamı asma kararlar bakımından zengindir, zira beş dizinin birleşiminden meydana gelmiştir. Hüseyinîdeki hicazlı asma karardan sonra nevâ perdesine düşülürse bu perdede nikriz çeşnili asma karar yapılmış olur. Daha sonra hicaz ailesi dizilerine geçilir. Bu aileyi oluşturan dizilerin ek yerlerinde bulunan ve o dizilerin güçlüsü durumunda olan perdeler de şehnaz makamı için birer asma karar perdesidir. Bunlar şöylece sıralanabilir: 1. Hüseyinîde hicazlı asma karar (hüseyinîdeki hümâyün dizisinin karar perdesi sebebiyle); 2. Hüseyinîde uşşaklı asma karar (yerindeki uzâz dizisinin üst bölgesi olması sebebiyle, ancak az kullanılır);

3. Nevâda nikrizli asma karar (hüseyinîdeki hicazlı asma karardan sonra nevâyâ düşülerek);

4. Nevâda büselikli asma karar (yerindeki hümâyünün üst bölgesi);

5. Nevâda rastlı asma karar (yerindeki hicazın üst bölgesi);

6. Hicaz ailesine geçildiğinde bu ailenin bütün makamlarında olduğu gibi nîm-hicaz ve dik kürdî perdelerinde çeşniz, rast perdesinde nikrizli asma kararlar yapılır.

Şehnaz makamının yapısında hicaz ailesi makamlarının çok önemli yeri olduğundan donanımda bu ailenin donanımı kullanılır ve si için bakiye bemolü, do için bakiye diyezi yazılır. Geçkiler yapıldıkça gerekli değişiklikler eser içinde belirtilir. Bazı notalarda nîm-şehnaz perdesinin donanımı yazıldığı görülmekteyse de bu doğru değildir. Şehnaz makamını oluşturan dizilerdeki seslerle makamda kullanılan seslerin pestten tize doğru sıralanışı şöyledir: Yerindeki hicaz ailesi dizileri düğâh, dik kürdî, nîm-hicaz, nevâ, hüseyinî, acem veya dik acem yahut eviç, gerdâniye, muhayyer. Hüseyinîdeki hümâyün dizisinin sesleri hüseyinî, dik acem, nîm-şehnaz, muhayyer, tiz bûselik, tiz çârgâh, tiz nevâ ve tiz hüseyinîdir. Bütün bu sesler şehnaz makamının seyri sırasında kullanılır. Portenin ikinci çizgisindeki sol (rast) perdesine yeden olarak yer verilen şehnaz makamındaki bazı eserlerde bakiye diyezli sol perdesi yeden olarak kullanılmıştır.

Makamın seyrine hüseyinî perdesi üzerindeki hümâyün dizisinin tiz seslerinden ve muhayyer perdesi civarından başlanır. Bu perdenin iki tarafındaki çeşnilerde karışık gezinildikten sonra muhayyer perdesinde bûselik çeşnisiyle ve nîm-şehnaz perdesi yeden olarak kullanılıp yarım karar yapılır. Yine karışık gezinilerek ikinci

mertebe güçlü olan hüseyinî perdesinde hicaz çeşnili asma karar yapılarak bu perdedeki hümâyün dizisi sona erdirilir. Ardından yerindeki hicaz ailesi dizilerine geçilir. Bu dizilerde de gerekli yerlerde gerekli asma kararlar gösterilip karışık gezinildikten sonra düğâh perdesinde hicaz ailesi dizilerinden biriyle ve hicaz çeşnisiyle tam karar yapılır. Bu makamın sonuna bûselik beşlisi veya dizisi eklenip bununla karar yapılırsa şehnaz bûselik makamı meydana gelir.

Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin zencir usulünde, "Açıldı lâle-izârın ciğerde dâğ-ı derûn", Seyyid Nuh'un çenber usulünde, "Bezmi meyde sâkiyâ devr eylesin mül gül gibi" mısralarıyla başlayan besteleri; Nazîm'in sengin semâi usulünde, "Dîdem yüzüne nâzır, nâzır yüzüne dîdem" mısraıyla başlayan ağır semâisi; Kara İsmâil Ağa'nın, "Dem-i visâlde o şûha itâbî n'eylersin" mısraıyla başlayan yürük semâisi; III. Selim'in aksak usulünde, "Bir nevcivâna dil müptelâdır", Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin aksak usulünde, "Gönül durmaz su gibi çağlar", Tanbûrî Cemil Bey'in sengin semâi-curcuna (değişmeli) usullerinde, "Feryâd ki feryâdîma imdâd edecek yok", Zekî Ârif Ataergin'in curcuna usulünde, "Beni âteşlere salan o kapkara siyah gözler" mısralarıyla başlayan şarkılarıyla Nevres Paşa'nın sofyan usulünde, "Vardım ki yurdundan ayâğ göçürmüş" mısraıyla başlayan divanı; Hacı Fâik Bey'in evsat usulünde, "Yüzün mir'ât-ı zât-ı kibriyâdır yâ Resûlellah", Şehzade Seyfeddin Efendi'nin düyek usulünde, "Nebîler serveridir Muhammed" mısralarıyla başlayan tevşihleri; Muallim İsmâil Hakkı Bey'in devr-i hindî usulünde, "Hak cemâlin isteyip hayrân olan gelsin beri" mısraıyla başlayan ilâhisi bu makamın örneklerinden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 10^a, 31^b, 33^a, 37^b; Kantemiroğlu, *Kitâbü İlmi'l-mûsikî alâ vecih'l-hurûfât: Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, I, 76-78, 122-123, 146-147; Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 55; Hâşim Bey, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 32; Tanbûrî Cemil Bey, *Rehber-i Mûsikî*, İstanbul 1321, s. 98; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 164-165; IV, 253; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (nşr. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 239-240; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 358-363.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

ŞEHRÂZÂD

(شهرزاد)

Anlattığı ilginç masallarla
Sâsânî Hükümdarı Şehriyâr'
binbir gece oyalayan
ve zekâsıyla öldürülmekten
kurtulan vezir kızı
(bk. BİNBİR GECE).

ŞEHREDÂR b. ŞİRÜYE

(bk. DEYLEMÎ, Şehredâr b. Şîrûye).

ŞEHREMANETİ

(bk. BELEDİYE; ŞEHREMİNİ).

ŞEHREMİNİ

Osmanlılar'da sarayların
ihtiyaçlarıyla kamu binalarının
tamir ve inşasına gereken
malzemeyi temin eden görevli
ve 1855'ten sonra
belediye başkanı için
kullanılan unvan.

Osmanlı saray teşkilâtında saray hizmetinde bulunan dört eminden biridir (diğerleri arpa, matbah-ı âmire, darphâne emini) ve Hâcegân zümresine mensuptur. Saraya ve kamuya ait binaların onarım ve inşaa işleri için gerekli olan malzemeyi sağlamak, inşaatlara nezaret etmek, işçi ücretlerini ödemek, bunlarla ilgili hesapları tutmak, Galata Sarayı ve İbrâhim Paşa Sarayı'nın yiyecek ve giyecek giderlerini, Eski ve Yeni (Topkapı) saraylarla padişah haremünün maaş ve masraflarını karşılamak şehremininin başlıca görevleridir. Ayrıca surre alayı için gerekli eşyaları satın alır, sarayın nakliye ücretlerini öder, Enderun'un

Şehnaz
makamı
seyrî
örneği

